

Яков Мойсейович, вул. Бандери, 12 – Адріанов Павло Олександрович, вул. Грушевського, 12 – Зелінський Вацлав Петрович, вул. Сковороди, 11 – Жеромський Едмунд Гілярієвич, вул. Сковороди, 22 – Зелінський Рішард Петрович. Для решти зібрали матеріал, який доповнював відомості про осіб, які проживали у будинках.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Вінницької області. Ф. Д-29, оп. 1, спр. 102, 694 арк.
2. Кароева Т. Інформаційний потенціал маргіналії у біографічних студіях (на прикладі маргіналії на книгах з бібліотеки П. О. Адріанова (1855-193?)) // Укр. біографістика. Київ, 2019. Вип. 18. С. 147-155. DOI: <https://doi.org/10.15407/ub.18.245/>
3. Jan Knothe // In memoriam – Pamięci Architektów Polskich [online]. URL: https://www.archimemory.pl/pokaz/jan_knothe,4441 (дата доступу: 20.09.24)
4. Логінов О. В., Семенко Л. І. Вінниця у 1917 році. Революція у провінційному місті. Вид. 2-ге, випр. Вінниця, 2011. 272 с.
5. Кароева Т. «Історія має право сподіватися від міста Вінниці блискучого майбуття...». Вінниця, 2018. 202 с.

Олександр Логінов

СПИСКИ КАНДИДАТІВ ДО УКРАЇНСЬКИХ УСТАНОВЧИХ ЗБОРІВ ПО ПОДІЛЬСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ПАЛІТРИ ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ В УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ 1917 Р.

Анотація: У статті проаналізовано кількісний та якісний склад списків політичних сил, які висували кандидатів на виборах до Українських Установчих Зборів (1917–1918) у Подільській губернії. Даний аналіз дає уявлення про те, на які прошарки суспільства спиралися під час виборів політичні сили, включаючи до списків представників певних соціальних груп.

Ключові слова: Українські Установчі збори, Подільська губернія, вибори, кандидати, політичні партії.

Oleksandr Loginov

LISTS OF CANDIDATES FOR THE UKRAINIAN CONSTITUENT ASSEMBLY IN PODILSK PROVINCE AS A REFLECTION OF THE PALETTE OF POLITICAL LIFE IN UKRAINE AT THE END OF 1917

Abstract: The article analyzes the quantitative and qualitative composition of the lists of political forces that nominated their own candidates in the elections to the Ukrainian Constituent Assembly (1917–1918) in the Podilsk province. This analysis provides an idea of which strata of society relied on during the elections by certain political forces, including representatives of certain social groups in the lists.

Keywords: Ukrainian revolution, Ukrainian Constituent Assembly, Podilsk province, elections, candidates, political parties.

Виборча кампанія до Українських Установчих зборів (УУЗ), скликання яких планувалося на початку 1918 р., дає, крім іншого, певне уявлення про активну частину тогочасного громадянського суспільства. Політичні партії та позапартійні об'єднання, формуючи кандидатські списки із представників тих або інших верств населення, формулювали таким чином меседжі виборцям – чиї інтереси вони будуть захищати у випадку приходу до влади. Стислі терміни виборчої кампанії (менше місяця) не давали претендентам на місця в УУЗ можливості провести повноцінну агітаційну роботу, а тому включення до списків знакових осіб говорило про те, кого керівники партійних осередків вважали лідерами думок у певних суспільних колах.

Зазначена стаття є спробою аналізу кількісного і якісного складу кандидатських списків політичних сил, які брали участь у виборах до УУЗ у Подільській виборчій окрузі.

Скликання УУЗ було проголошено III Універсалом Української Центральної Ради (УЦР) 7 листопада 1917 р. (тут і далі дати за старим стилем. – Авт.). Вибори мали відбутися 27–29 грудня 1917 р., а самі Установчі збори планувалося відкрити 9 січня 1918 р.

11 і 16 листопада 1917 р. Мала Рада ухвалила Закон «Про вибори до Установчих зборів Української Народної Республіки» та низку підзаконних актів. Попередня кількість депутатів УУЗ мала становити 301 членів від цивільного населення та вояків залог, які перебували на території України (остаточну цифру членів УУЗ так і не було названо; за дуже орієнтованими підрахунками, кворум УУЗ становив би 380–430 осіб). Подільська губернія, зокрема, мала квоту на 39 депутатських мандатів [1].

Виборці, які користувалися активним виборчим правом, отримували можливість висувати і голосувати за окружні кандидатські списки. Поданий за 14 днів до виборів до окружної комісії (ОК) список розглядався після підписання не менше, ніж 100 виборцями, які проживали у межах округу і включав ім'я, прізвище, по батькові кандидатів, а також їхнє місце проживання. До списку додавалися письмові згоди кандидатів про балотування до УУЗ. Список подавався і затверджувався (оголошувався) ОК. Відсутність необхідних відомостей могла стати причиною для повернення списку групі подавців для усунення недоліків у строки не пізніше, ніж 12 днів до дня виборів. У випадку ігнорування вимог ОК партії, або блоку у реєстрації відмовлялося.

Кількість включених до одного кандидатського списку осіб не могла перевищувати кількість встановлених для даного округу квот більше, ніж на 50% [2, с. 418–419].

Статті 41-54 Закону про вибори та статті 69-93 «Інструкції» визначали строки опрацювання кандидатських списків: 10 грудня 1917 р. – перший день подання; 13 грудня – останній день подання; 15 грудня – останній день заяв кандидатів про згоду балотуватися; 17 грудня – день оголошення (затвердження); 21 грудня – останній день подання заяв про об'єднання; 26 грудня – останній день оголошення об'єднаних кандидатських списків.

25 листопада Мала Рада ухвалила Постанову «Про строки підготовки та проведення виборів до Українських Установчих зборів», якою підтвердила дати подання, утвердження та оголошення кандидатських списків [3].

Таким чином, громадяни мали 3 дні на подання кандидатських списків та 5 днів на збирання письмових заяв від кандидатів із згодою балотуватися.

На Поділлі списки приймала ОК, яка працювала у приміщенні губернського комісаріату 10–13 грудня з 11 до 15 години [4]. Списки, отримані після 13 грудня вважалися дійсними, якщо не були містився штамп Вінницької поштової контори від 13 грудня. Нумерація їх здійснювалася у порядку надходження. Номера для списків, наданих до 11 години 10 грудня, або надісланих поштою, визначалися шляхом жеребкування.

Всього було прийнято 16 кандидатських списків, причому лише 6 з них були затверджені у день подання. Інші – повернуті уповноваженим списків для збору заяв про згоду, наведення визначених Законом, але відсутніх у поданнях даних. ОК відхилила списки, які не були оформлені належним чином: Народної церковної партії, селян-католиків Ямпільського повіту, селян Кожухівської волості Літинського повіту, об'єднаного списку Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР) та Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП). В останньому випадку це було зроблено тому, що відомі національні політичні сили УПСР і УСДРП йшли на вибори у Подільській губернії окремо, а відхилений список був, вочевидь, спробою дрібної політичної авантюри. Не встигли подати («через неправильний рух поїздів») список кандидатів місцеві більшовики. Звернувшись зі скаргою до Головної Комісії з виборів до УУЗ у Києві, з вимогою зобов'язати ОК зареєструвати їхній список, РСДРП(б) не знайшла підтримки й там [5, с. 6].

Загалом, ОВК затвердила наступні списки: № 1. Українська соціал-демократична партія з Селянською Спілкою; № 2. Українська партія соціалістів-революціонерів, Селянська Спілка і українські воляки-селяни Південно-Західного фронту; № 3. Селяни Балтського повіту; № 4. Єврейська соціал-демократична робітничка партія (Поалей-Ціон); № 5. Загальна єврейська робітничка спілка («Бунд»); № 6. Об'єднана слов'янська група; № 7. Об'єднана єврейська соціалістична партія (Соціалісти-сіоністи і єврейські соціалісти); № 8. Польський Подільський окружний список; № 9. Польська партія соціалістична; № 10. Позапартійна група руських виборців і сільських хазяїв; № 11. Єврейський національний виборчий комітет; № 12. Партія Народної Свободи; № 13. Блок Української трудової партії і партії соціалістів-федералістів по Подільському виборчому округу; № 14. Трудова народно-соціалістична партія і співчуваючі їй; № 15. Партія соціалістів-революціонерів (російських); № 16. РСДРП (об'єднаних меншовиків). Кандидатські списки об'єднували 196 претендентів на місця депутатів УУЗ [6].

Із 16 списків 11 були суто партійними; два – Блок Української трудової партії і партії соціалістів-федералістів та Польський

Подільський окружний список – хоча і були партійними проектами, мали регіональну специфіку (в інших округах кандидати у блоках з такими назвами на вибори не йшли); два – Об'єднана слов'янська група і Селяни Балтського повіту – локалізувалися виключно Подільською виборчою округою; один – Позапартійна група руських виборців і сільських хазяїв – під іншими назвами висувався у Київській («Позапартійна спілка руських виборців») та Волинській («Православні парафії і хлібороби») губерніях. Очолював всі три списки російський націоналіст Василь Шультін. Чотири списки об'єднували кандидатів з єврейських національних політичних груп, два – з польських.

Закон не конкретизував форму подання, а тому деякі кандидатські списки містили лише ПІБ претендентів на депутатські мандати, інші – деталізували місце роботи та проживання, партійність та членство у керівних органах партій.

Партійну приналежність кожного з кандидатів визначити складно. Але можна знайти у кандидатських списках прізвища керівників, які взяли участь у виборах, насамперед – членів центральних та окружних комітетів.

Партійних функціонерів вищого рангу у списках було не так вже й багато – 14 осіб вказали належність до центральних або виконавчих комітетів партій, ще 3 – членство в окружних паркомітетах. Загалом – 17 кандидатів (8,67% від загальної кількості). Отже, політичні сили, які брали участь у виборах, робили ставку переважно на місцевих лідерів громадської думки і не намагалися, використовуючи ресурси регіональної осередків, отримати мандати УУЗ.

І все ж осіб, які висувалися від партії чи блоку, але мешкали за межами Поділля було достатньо – 55 кандидатів (28%) переважно з Києва – у тому числі 10 з УСДРП та 9 з блоку «трудовиків» і «соціал-федералістів». Набагато менше було тих, хто вказав місце свого проживання за межами УНР – лише 3 (1,5%) кандидати.

З огляду на представництво адміністративних одиниць Подільської губернії однозначно лідирували мешканці Вінниці та Вінницького повіту – 58 кандидатів (29,6%), далі йшли Гайсинський (14 кандидатів, 7,14%) та Брацлавський (13 кандидатів, 6,63%) повіти, від Кам'янець-Подільського та Літинського висувалися по 7 осіб (3,5%), Новоушицький, Проскурівський, Могилів-Подільський, Балтський представляли по 6 претендентів на депутатські мандати (3%), 5 кандидатів мешкали у Ямпільському повіті (2,5%), і лише 2 особи (1%), що балотувалися до УУЗ по Подільській губернії, проживали у Летичівському повіті [7]. Близько чверті від усіх кандидатів (26%) вказали місцем проживання села та містечка, які не були повітовими центрами.

Значною була у списках кількість членів УЦР – 34 особи (17,3%), найбільше – представники українських списків: УСДРП – 10, Блоку української трудової партії і партії соціалістів-федералістів – 8, УПСР – 7 кандидатів. Можна відзначити й інших представників центральної влади УНР. Так, до складу уряду В. Винниченка станом на початок виборчої кампанії та впродовж неї входили: генеральний секретар по єврейських справах в Україні – Мойсей Зільберфарб (№ 1 списку Об'єднаної єврейської соціалістичної робітничої партії), генеральний

секретар з морських справ Дмитро Антонович (№ 2 списку УСДРП), генеральний секретар судових справ Микола Ткаченко (№ 18 того ж списку), генеральний секретар з міжнародних справ Олександр Шульгін (№ 10 списку блоку «трудоників» і «соціалістів-федералістів»), генеральний секретар по великоруським справам Дмитро Одинець (№ 1 списку Трудової народно-соціалістичної партії та співчуваючих їй) та генеральний контролер Олександр Золотарьов (№ 1 списку «Бунду»), товаришем генерального секретаря із земельних справ був Борис Мартос (№ 1 списку УСДРП), товаришем генерального секретаря праці – Леонід Михайлов (№ 19 списку УСДРП).

У списках УПСР та УСДРП були широко представлені керівники органів місцевого самоврядування. Від УПСР, Селянської Спілки та українських вояків-селян ПЗФ балотувалися особи, які вказували місцем своєї роботи повітові народні (земські) управи: Летичівську, Гайсинську, Кам'янець-Подільську, Могилів-Подільську, Ольгопільську; від УСДРП – Проскурівську народну управу та Літинську повітову раду селянських депутатів. Під № 6 в УСДРП балотувався голова Кам'янець-Подільської міської думи Олександр Красовський, № 1 по списку РСДРП(м) – голова Вінницької Ізраїль Слущкий.

Національний зріз кандидатських списків зробити складно з огляду на те, що представники списків в анкетах даний факт не вказували. Українські списки (УСДРП, УПСР, список № 13) містили 90 прізвищ, єврейські – 24, польські – 20. Звісно, балотувалися українці, поляки та євреї й від інших політичних сил.

Актуальну для тих часів «класову належність» вказали далеко не всі. Слово «робітник» зустрічається в анкетах лише 9 разів, слово «солдат» – 3 рази, хоча, безумовно, військовослужбовців серед кандидатів було набагато більше. Представник списку № 10 «групи руських виборців» Юрій Мейєндорф (Умань) зазначив, що має баронський титул, № 5 «Польського виборчого комітету» Мар'ян-Валентин Токажевський (Бар) вказав, що є ксьонзом.

Четверо з кандидатів (2%) були жінками: № 16 списку «трудоників» Софія Русова, № 9 списку «меншовиків» Марійка Харитон, № 12 «Польського виборчого комітету» Ганна Орловська та № 5 «Бунду» Фейга Ніренберг.

Можна згадати й про низку інших відомих осіб, прізвища яких присутні списках кандидатів до УУЗ від Подільської губернії. Від «списку руських виборців» балотувалися граф Дмитро Гейден та майбутній губернський староста Поділля Сергій Кисельов. «Польський виборчий комітет» делегував діячів польського національного руху – Станіслава Стемповського та Франца Ярошинського. Під № 4 у списку УСДРП йшов майбутній Подільський губернський комісар УНР (1919) Володимир Дудич, а під № 14 – історик Осип Гермайзе. Список № 13 очолював впливовий діяч українського національного руху, кооператор і публіцист Дмитро Маркович, під № 5 у тому ж списку балотувався заступник голови Центральної Ради Сергій Єфремов, під № 8 – мемуарист Віктор Приходько. Від «Бунду» до УУЗ висувався єврейський політик Мойсей Рафес, від УПСР – публіцист Никифор Григорій, Подільський губернський комісар Григорій Степура, майбутній товариш міністра

пошти та телеграфу Іоанікій Шиманович та кооператор Іполит Зборовський.

Цікаво, що під № 8 у списку УСДРП до УУЗ балотувався тодішній голова Подільської ОК Павло Самулевич, а під № 6 від «Партії народної свободи» товариш голови Євген Троцький – закон не забороняв брати участь у виборчій кампанії особам, причетним до організації виборчого процесу.

Сказати, що «виборча технологія» включення відомих осіб до складу виборчих списків спрацювала на виборах до УУЗ не можна. Агітаційна кампанія розгорталася стрімко – впродовж декількох тижнів. У країні вирувала анархія, господарська розруха, почалася війна з більшовиками, у тому числі й на теренах Поділля. Тому виборці віддали перевагу не кандидатам, а основному гаслу, яке висувала УПСР: «Землю – селянам» (509 607 голосів, 72,28%). Друге місце зайняв список селян Балтського повіту: тут керувалися принципом – «свій за свого» (56 416, 8%). Третє – Єврейський національний виборчий комітет, який підтримали іудейські релігійні організації краю (54 472, 7,72%). Польський Подільський окружний список отримав 31 620 голосів (4,48%), Українські соціал-демократи – 19 971 (2,83%); Поалей-Ціон – 4 142 (0,58%), «Бунд» – 6 179 (0,87%), Селянська громада – 1 662 (0,23%), Соціалісти-сіоністи і єврейські соціалісти – 3 376 (0,47%), Польська партія соціалістів – 1 978 (0,28%), Позапартійна група руських виборців і сільських хазяїв – 2 961 (0,42%), Партія Народної Свободи – 2 295 (0,32%), Українська трудова партія і партія соціалістів-федералістів – 5 797 (0,82%), Трудова народно-соціалістична партія і співчуваючі їй – 388 (0,05%), Партія соціалістів-революціонерів (російських) – 2 180 (0,3%), Російська соціал-демократична робітнича партія (об'єднаних меншовиків) – 1 956 (0,27%) [8, арк. 36 зв.–37].

Оголосити переможців виборів мала Головна Комісія. 21 січня 1918 р., в умовах, коли Київ з дня на день мав впасти під натиском війська Муравйова, УЦР ухвалила Закон про тимчасове припинення виборчого діловодства і скликання УУЗ 2 лютого. Але більшовицька окупація поховала цю ідею. Остаточну крапку в історії УУЗ, які Центральна Рада ще планувала скликати за результатами виборів навесні 1918 р., поставив гетьманський переворот.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. «Мала Рада» // Робітнича газета. – 1917. – 14 лист.
2. Українська Центральна Рада : документи і матеріали: У 2 т. / Нац. акад. наук України, Ін-т іст. України. – К. : Наук. думка, 1996 . – Т. 1 : 4 бер. – 9 груд. 1917 р. / упоряд. В. Ф. Верстюк ; відп. ред. В. А. Смолій. – 589 с.
3. «Мала Рада» // Вісник Генерального Секретаріату УНР. – 1917. – 21 груд.
4. «Подільська окружна комісія оповіщає» // Известия Подольской Окружной по делам о выборах в Учредительное Собрание Комиссии. – 1917. – 8 груд.

5. «Засідання 18 Головної Комісії» // Вісті Головної Комісії по справах виборів до Установчих зборів Української Народної Республіки. – 1918. – № 6.
6. «Списки кандидатів до Установчих Зборів Української Народної Республіки по Подільській виборчій Окрузі» // Известия Подольской Окружной по делам о выборах в Учредительное Собрание Комиссии. – 1917. – 17 груд.
7. Центральний державний архів вищих органів влади та управління (далі – ЦДАВО), ф. 2171, оп. 1, спр. 1–18.
8. ЦДАВО. ф. 1133, оп. 1, спр. 53.

Ігор Ратушняк

СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОДІЛЛЯ ЧАСІВ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (КВІТЕНЬ-ГРУДЕНЬ 1918 Р.)

Анотація. У повідомленні окреслено коло соціальних проблем, з якими зіткнулась Подільська губернська адміністрація Української Держави (квітень-грудень 1918 року). Увага зосереджена на висвітленні шляхів вирішення земельного питання, організації системи охорони здоров'я, соціального захисту населення, допомоги військовополоненим.

Ключові слова: Українська Держава, Подільська губернія, соціальний захист населення, система охорони здоров'я, губернський староста, допомога військовополоненим, С. Кисельов.

Ihor Ratushnyak

SOCIAL PROBLEMS OF THE PARTITION OF THE UKRAINIAN STATE (APRIL-DECEMBER 1918)

Annotation. The report outlines a range of social problems faced by the Podillia Provincial Administration of the Ukrainian State (April-December 1918). The main attention is focused on ways of solving the land issue, organization of the health care system, social protection of the population, as well as prisoners of war aid.

Keywords: Ukrainian State, Podillia province, social protection of the population, health care system, provincial elder, prisoners of war aid, S. Kiselyov.

Важливим для історичної науки є вивчення комплексу соціальних питань в період Української революції 1917-1921 рр., особливо кризь їх локальний зріз. Окремі аспекти, даної тематики досліджували В. Адамський, А. Антонішин, О. Бачинська, В. Галатир, Т. Герасимов, С. Єсюнін, Л. Жванко, К. Завальнюк, О. Кравчук, В. Лозовий, І. Ратушняк, О. Яременко та ін. Але, недостатня розробка даної теми потребує подальших досліджень.